

Türkiye Türkçesinde Dönüslü Çatının Oluşum Yöntemleri¹

Anıl ARSLAN²

Öz

Türkçenin çatı kategorisi; farklı tanım, sınıflandırma ve sonuca ulaşmayan tartışmalarıyla henüz üzerine görüş birliği sağlanamayan meselelerinden biridir. Bu çalışmada Türkiye Türkçesinde genel inceleme yöntemi olan morfolojik yöntemin esas alınmasında yüklem - (I⁴)n- ve - (I⁴)l- biçimleriyle işaretlenmesinin dışında - (I⁴)ş- biçim birimine değinilecek, bunun yanında morfolojik yöntemli dönüslü çatuların - (Ø)- biçim birimiyle de oluşturulabileceği gösterilmeye çalışılacaktır. Buna ek olarak - (I⁴)n- ve - (I⁴)l- biçim birimleriyle oluşturulan dönüslü çatuların fiili geçişsiz yapmasına karşın sıfır biçim birimle oluşturulan ettirgenliklerin geçişli de olabileceğine dikkat çekilecektir. Ayrıca dönüslü çatının sentaktik ve leksik yöntemle oluşumları gösterilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesinde dönüslülük, morfolojik dönüslülük, sentaktik dönüslülük, leksik dönüslülük. - (Ø)- biçim birim.

Formation Methods of Reflexive Voice in Turkey Turkish

Abstract

Voice category of Turkish; is one of the issues on which no consensus has been reached yet, with different definitions, classifications, and inconclusive discussions. In this study, based on the morphological method, which is the general examination method in Turkey Turkish, besides the marking of the predicate with - (I⁴)n- and - (I⁴)l- morphemes, the morphological unit - (I⁴)ş- will be mentioned. - (Ø)- It will be tried to show that it can also be created with the morpheme. In addition, it will be noted that although reflexive voices formed with - (I⁴)n- and - (I⁴)l- morphemes make the actual intransitive, causatives formed with zero morphemes can also be transitive. In addition, it will be tried to show the formations of the reflexive roof by syntactic and lexical methods.

Keywords: Reflexivity in Turkey Turkish, morphological reflexivity, syntactic reflexivity, lexical reflexivity, - (Ø)- morpheme.

Giriş

Türkçede fiil çatısı konusuna, geleneksel dil bilgisi kitapları, lisansüstü tezler ve akademik çalışmalarda yer verilmişse de dönüslü çatının oluşum yöntemleri üzerine detaylı bir

¹ Bu makale yazarın “Türkçede Fiil Çatısı” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

² Doktora Öğrencisi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Doktora Programı, Eskişehir / TÜRKİYE. E-posta: anilarlan.48@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3203-649X.

incelemeye yer verilmemiştir. Çalışmada dönüşlü çatı için morfolojik yöntemli oluşumlarda yeni bulgular ortaya koyulurken sentaktik ve leksik yöntemli oluşumlara da değinilmiş ve böylelikle Türkiye Türkçesinde dönüşlü çatının oluşum yöntemleri tespit edilmiştir.

Makalede “Türkçede Fiil Çatısı” adlı tezin *Dönüşlü Çatı* bölümü özetlenmiştir. Söz konusu bölümde dönüşlü çatı, morfolojik, sentaktik ve leksik olarak incelenmiş, morfolojik yöntemle oluşturulan dönüşlü çatılarda $-(I^4)n-$, $-(I^4)l-$ biçimbirimlerinin yanında $-(I^4)ş-$ biçimbirimli dönüşlü çatıların izahı yapılmıştır. Bunun yanında morfolojik dönüşlülüklerde $-(\emptyset)-$ biçimbirimi tespit edilmiştir. Sentaktik ve Leksik yöntemle oluşturulan dönüşlü çatıların da izahı yapılarak tüm yapılar örneklerle makalede özetlenmiştir.

Dönüşlü Çatı

Korkmaz (2009: 550), dönüşlü çatıyla ilgili olarak şu bilgilere yer verir:

“Yapılan işin yapana döndüğünü veya bir işin kendi kendine yapıldığını ya da olduğunu gösteren çatı türüdür. Dönüşlü çatıda yapılan iş, yapana yani özneye döndüğü için cümlenin öznesi hem yapan (yapıcı) hem de yapılan işten etkilenen (etkilenici) yani nesne durumundadır.

Türkiye Türkçesinde kullanımı pek yaygın olan dönüşlülük çatısı, genellikle $-(I)n-$ / $-(U)n-$ eki ile kurulur. Ek, ünlü ile biten kök ve gövdelere doğrudan doğruya, ünsüz ile bitenlere, dil ve dudak benzeşmesi kurallarına uyan birer bağlantı ünlüsü getirilerek eklenir: acı-n-, ara-n-, bak-in-, be-n-, beze-n-, boşa-n-, bula-n-, bul-un-, çek-in-, daya-n- del-in-, did-in-, dik-in-, dök-ün-, döv-ün-, ed-in-, eş-in-, geç-in-, gez-in-, giy-in-, gizle-n-, gör-ün-, kaç-in-, kalk-in-, koru-n-, ört-ün-, öv-ün-, sakla-n-, tanı-n-, tara-n-, tut-un-, yaşla-n-, yıka-n-, yükle-n-, zehirle-n- gibi.”

Ergin (2001:202), -n- ekinin fonksiyonlarını açıklarken dönüşlü fiiller hakkında “Failin kendi kendisine yaptığı hareketi ve kendisine tesir eden, kendisi için yaptığı hareketi ifade eder.” der.

Banguoğlu (1998:414) da “Söziçinde kimse olan kendisi üstünde kılıcıysa fiil tabanı bir -in- eki alıp dönüşlü görünüşe (aspect réfléchi) girer. Böylece fiilin etkisi kimse üzerine dönmüş olur.” diyerek dönüşlü çatıyı açıklar.

Hengirmen (1995:2008) ise “Öznenin yaptığı işin etkisi yine kendine dönüyorsa bu eylemlere dönüşlü eylemler denir.” açıklamasını yapar. Dönüşlü çatının $-(X)l-$, $-(X)n-$, $-(X)ş-$ ekleri ile kurulduğunu söyler.

Bozkurt (2010: 413) da konunun izahını için şu açıklamaları yapar:

“Dönüşlü çatılı kurduğu tümcede iş, doğrudan özneye yönelir. Özne yaptığı işten yalnızca kendi etkilenir. Eylemin anlattığı işi, belli bir öznenin yaptığı vurgulanır:

Konuşmayı kimseye bırakmıyor, sürekli övünüyor.

Kavgadan sonra sürekli kendi kendine söylendi.

Sürekli bir şeyler söyleyip mırıldanıyorsun.

Yaşlı kadın ölünün ardından dövündü.”

Ediskun (1996: 222-223) ise söz konusu çatı türünün kendi kendisine, kendi başına (söylen-, tapın- gibi) ve kendisine yapma (dövün-, giyin- gibi) bakımından iki anlam yönü olduğunu ifade eder.

Delice (2008: 78) dönüşlü çatı için “Genellikle -l- bazen de -n- ekinin kılış fiiline gelmesiyle zorunlu olarak bulunması gereken “yapan özne” aynı zamanda zorunlu olarak bulunması gereken iyelik ekli isim veya dönüşlülük zamirinden oluşan nesneyi de bünyesine alır; kendi içinde eritir. İşte, iyelik ekli isim yahut dönüşlülük zamirinden oluşan nesneyi mevcut olan özne içinde gizleme işlevinin adı dönüşlülüktür.” İfadelerine yer verir.

Kononov (1957), dönüşlü fiilleri üç bölüme ayırır:

- Hareketin özneyi etkilediği temel dönüşlü fiiller: yıkan-, giyin-, soyun- gibi.
- Etmenin başlattığı genel dönüşlü fiiller: uzan-, mırıldan-, söylen- gibi.
- Öznenin kendisi için yaptığı hareketi belirleyen dolaylı dönüşlü fiiller: dikin-, edin-, kaçın- (Akt. König 1983: 117).

Bilgin (2006: 420-421), dönüşlü çatı için şu açıklamaları yapar:

“Taşındığı kavramın özneye döndüğünü anlatan eylemlere dönüşlü eylem denir.

Dönüşlü eylem -(i)l-, -(i)n- ve -(i)ş- ekleriyle kurulur:

gerilmek, sarılmak, sokulmak, büzülmek;

yıkanmak, sevinmek, bakınmak, korunmak, övünmek, çırpınmak;

gelişmek, buruşmak, büzüşmek, yetişmek...

“haykıran şairler usulca çekilirler gizli koyaklarına” (Timuçin Özyürekli, “Son Akşam Yemeği”)

“Yatak denginin üzerine tırmanıp bir köşeye büzülüyor.” (Neidm Gürsel Kadınlar Kitabı, s.20.)

Dönüşlü eylemlerle kurulan tümcelerde özne, aynı zamanda yaptığı işten etkilenen nesne durumundadır:

“Varlığım direncinde yaşamanın / Yıllarca yerindi, döğündü boş yere” (Mehmet Aydın, Özgürlüğe Açılan Eller, s.11.)

(Bu tümcede “Varlığım”, eylemlerde anlatılan işi yapmaktadır, öznedir; yapılan işten etkilenmektedir, nesnedir.)

-(i)l- ve -(i)n- ekleri, hem edilgen hem dönüşlü eylemler kurar. -(i)l- ya da -(i)n- ekini almış eylemin edilgen mi, dönüşlü mü olduğu bağlamdan anlaşılır. Bu ekler tümceye “kendini” ya da “kendi kendine” anlamını katıyorsa eylem dönüşlüdür; tümcede bu anlamlar yoksa ve anlatılan iş tümcede gösterilemeyen bir özne tarafından yapılıyorsa eylem edilgendir:

Ali yıkanıyor. ----> dönüşlü

(Özne “Ali”, “kendini” yıkamaktadır; eylem dönüşlüdür.)

Çamaşır yıkanıyor. . ----> edilgen

(Yıkama işi, tümcede gösterilemeyen bir özne tarafından yapılmaktadır; eylem edilgendir.)

“-n-, -ş-” dönüşlülük eklerinin adlardan eylem türeten “-le (-la-)” ekiyle birleşmesinden oluşan “-len (-lan)” ve “-leş (-laş)” ekleri, adlarda dönüşlü eylemler yapar:

İçlenmek (iç+le-n-mek), canlanmak (can+la-n-mak)

Güzelleşmek (güzel+le-ş-mek), kırlaşmak (kır+la-ş-mak)...”

Yücel (1999: 171-172) ise dönüşlü çatı türünün kaynaklarda üç farklı işlevinin olduğunu ifade eder.

- a) Öznenin işi yapan olması durumu,
- b) Öznenin dolayısıyla işten etkilenmesi,
- c) Fiildeki iş ve hareket yanında oluş da göz önünde bulundurularak öznenin bundan etkilenmesi.

Araştırmacılar tarafından çeşitli tanım ve açıklamalar yapılan dönüşlü çatıyla ilgili olarak eylemi gerçekleştirenin gerçekleştirdiği eylemden doğrudan ya da dolaylı olarak kendisinin de etkilediği eylem şekli tanımlaması yapılabilir.

Morfolojik Dönüşlülükler

Geleneksel dil bilgisi kitaplarında, lisansüstü tezlerde ve akademik araştırmalarda Türkiye Türkçesinde morfolojik yöntemle oluşturulan dönüşlü çatıların, eylemin kök ya da gövdelerine aslen dönüşlülük yapan $-(I^4)n-$ biçimbirimi ya da sonu *ünlüyle* veya (l) ünsüzüyle biten kök veya gövdelere getirilen ve aslen edilgenlik yapan $-(I^4)l-$ biçimbirimi aldığı ve eylemi geçişsizleştirdiği ifade edilir.

- i. *Örpen'in hakkı tam Türk usulü olmuş, Çinlinin başı gövdesinden ayrılarak Börü'nün önüne kadar yuvarlanmıştı.* (H. N. Atsız, BD, 25).

Yuvarla-n-mıştı → Dönüşlü

Eylem Kökü: Geçişli

Eylem Gövdesi: Geçişsiz

- ii. *Mustafa Kemal Paşa bunu duysa, bilse, kendisi de bizim Ali Ağa gibi bu postalı giyer, Büyük Millet Meclisinin içinde zort zort gezinirdi...* (Y. Kemal, İM-3, 106).

Gez-i-n-irdi → Dönüşlü

Eylem Kökü: Geçişsiz

Eylem Gövdesi: Geçişsiz

- iii. *Ellerini sıktım, bir müddet konuştuğuktan sonra talebeler Mustafa'ya ve bana veda ettiler ve sınıflarını geçtikleri için teşekkür ederek ayrıldılar.* (O. Atay, BBAR, 102).

ayr-ı-l-dılar → Dönüşlü

Eylem Kök: Geçişli

Eylem Gövdesi: Geçişsiz

iv. *Sosyal konut yapmak için ihale açmışlardı ama, kimse ihaleye katılmamıştı.* (A. Kulin, K, 31).

kat-ı-l-mamıştı → Dönüşlü

Eylem Kökü: Geçişsiz

Eylem Gövdesi: Geçişsiz

i. ve iii. örneklerdeki eylemler, kök durumunda geçişli iken $-(I^4)n-$, $-(I^4)l-$ ettirgenlik biçimbirimlerini alarak geçişsiz konuma geçmiştir.

-(I⁴)ş- BiçimBirimli Yapılar

Türkiye Türkçesinde $-(I^4)n-$ ve $-(I^4)l-$ biçimbirimleriyle oluşturulan dönüşlü çatıların dışında aslen işteşlik yapan $-(I^4)ş-$ biçimbirimi ile kurulan dönüşlü çatıların örnekleriyle de oldukça sık karşılaşılmaktadır. Söz konusu biçimbirimi de geçişli eylemleri geçişsiz durumu getirir.

i. *Nereye asıldıkları belli olmayan elbiselerin ve kumaşların arasına sıkıştı;* (O. Atay, KB, 13).

sık-ı-ş-tı → Dönüşlü

Eylem Kök: Geçişli

Eylem Gövdesi: Geçişsiz

ii. *Çakır, baba ve amcasından sipahi terbiyesi, süt anasından Türkmen terbiyesi alarak tam bir yiğit gibi yetişmişti.* (H. N. ATSIZ, DK, 10).

yet-i-ş-miştı → Dönüşlü

Eylem Kök: Geçişsiz

Eylem Gövdesi: Geçişsiz

iii. *Satı Kadın ciddileşmişti.* (H. N. ATSIZ, DK, 18).

ciddi-leş-miştı → Dönüşlü

Eylem Kök: Geçişsiz

Eylem Gövdesi: Geçişsiz

iv. *Sonra kendisi de saklanmaya mecbur kalıp şehirden şehire kaçmış, gizlice İstanbul'a yerleşmişti.* (H. N. ATSIZ, DK, 47).

yer-leş-miştı → Dönüşlü

Eylem Kök: Geçişsiz

Eylem Gövdesi: Geçişsiz

v. *Sonra kendini toplayarak söze **girişti**:* (H. N. ATSIZ, DK, 86).

gir-i-ş-ti → Dönüştü

Eylem Kök: Geçişsiz

Eylem Gövdesi: Geçişsiz

vi. *Sanırım bu yolda sürekli bip-bip sesi veren sanatçılar İngiltere’de, İrlanda’da **yetişmiştir**.* (S. BİRSEL, YFK, 90).

yet-i-ş-miştir → Dönüştü

Eylem Kök: Geçişsiz

Eylem Gövdesi: Geçişsiz

vii. *Ben de büyüyünce çok normal olmak ve onları utandırmak için yanıp **tutuşurdum**.* (O. Atay, T, 610).

tut-u-ş-urdum → Dönüştü

Eylem Kök: Geçişli

Eylem Gövdesi: Geçişsiz

vii. *Felâton ise “adiyö” demeye dahi vakit bulamayarak hemen payandayı **çözdü**, **savuştu**.* (A. M. Efendi, FBRE, 70).

sav-u-ş-tu → Dönüştü

Eylem Kök: Geçişsiz

Eylem Gövdesi: Geçişsiz

-(Ø)- BiçimBirimli Yapılar

Türkiye Türkçesinde morfolojik yöntemle oluşturulan dönüştü çatılarda $-(I^A)n-$, $-(I^A)l-$ ve $-(I^A)ş-$ biçimbirimleri, geçişli fiillere geldiğinde fiil geçişsiz konuma geçmektedir. Bunun yanında kılıcı, eylemi gerçekleştiren ve aynı zamandan eylemden etkilenen konumundadır. Yapılan iş, *kendi kendine* yapılır. Türkiye Türkçesinde bu işlev, $-(Ø)-$ biçimbirimi ile de sağlanmaktadır.

Dönüştürme bildiren diğer biçimbirimlerin aksine $-(\emptyset)$ - biçimbirimle oluşturulan morfolojik yöntemli dönüştürmelerde eylemin geçişsiz konuma geçme zarureti yoktur.

i. *Yola çıkmadan bir gün önce formaları giydik.* (R. Ilgaz, RA, 63).

giy-∅-dik → Dönüştürme

giydik=giyindik

Eylem Kök: Geçişli

Eylem Gövdesi: Geçişli

ii. *Çayını içtikten sonra biraz **sakinledi** Vali.* (A. Kulin, K, 57).

sakinle-∅-di → Dönüştürme

sakinledi=sakinleşti

Eylem Kök: Geçişsiz

Eylem Gövdesi: Geçişsiz

iii. *Toplantıda hoşnutsuzluğu dile getiren sözler **vızıldadı**.*

vızıl-da-∅-dı → Dönüştürme

vızıldadı=vızıldandı

Eylem Kök: Geçişsiz

Eylem Gövdesi: Geçişsiz

iv. *Sırtımı duvara **yasladım**.*

yasla-∅-dım → Dönüştürme

yasladım=yaslandım

Eylem Kök: Geçişsiz

Eylem Gövdesi: Geçişsiz

v. *Muğla'nın tüm turistik ilçelerini **gezdim**.*

gez-∅-dim → Dönüştürme

gezdim=gezindim

Eylem Kök: Geçişsiz

Eylem Gövdesi: Geçişsiz

Sentaktik Dönüştürmeler

Sentaktik yöntemle kurulan çatılarda yüklemde bir işaretleyici bulunmazken çatı değiştiren işaretleyici yalnızca sözdiziminde görülür. Söz konusu yöntemde çatı değişimi, sözdizimine eklenen bir çatı işaretleyicisi vasıtasıyla sağlanırken yüklemde biçimbirimsel herhangi bir işaretleyici bulunmaz. Dönüştürme yalnızca cümlenin söz diziminde yer alan *dönüştürme zamirinin* türevleriyle sağlanır.

Örneklere tümleçlerle işaretlenen sentaktik yapıları dönüştürme çatı örnekleri incelenmiştir.

i. <i>Birden kendini yere serdi.</i>	“ <i>Birden yere serildi.</i> ”
ii. <i>Biz bir şey demeden olaya kendi girdi.</i>	“ <i>Biz bir şey demeden olaya girişti.</i> ”
iii. <i>Kazandığı kendine yetiyor.</i>	“ <i>Kazandığıyla yetiyor.</i> ”
iv. <i>Söz hakkı alır almaz kendini övdü.</i>	“ <i>Söz hakkı alır almaz övündü.</i> ”

Leksik Dönüştürmeler

Bu çatıda yüzey yapıda herhangi bir işaretleyici olmamasına rağmen, mantıksal yapıda yüklemde hangi çatıyı işaretlediği çözümlenebilmektedir. Bu yöntemin diğer iki yöntemden farkı, cümlede somut bir işaretleyicinin olmamasıdır. Leksik yöntemle oluşturulan çatılarda mantıksal yapıda çözümlenme söz konusudur.

Leksik yöntemle oluşturulan dönüştürme çatılar diğer yöntemlerden farklı olarak cümlenin yüzey yapısında somut bir işaretleyici bulundurmaz. Dönüştürme, yüklemde mantıksal yapıdaki işaretleyiciliği ile çözümlenir.

Aşağıdaki örneklerde mantıksal yapıda yüklemde dönüştürme çatıyı işaretlediği çözümlenmektedir.

- i. *Şehit yüzbaşının ve şehit oldukları anlaşılan erlerin düşman içinde kaldığını öğrenen 3. Süvari Alayı Komutanı Yarbay Ferit **kahroldu.*** (T. Özakman, ŞÇT 634).

*kahroldu = **kahırlandı***

- ii. *Güreşmezse **hasta olurdu.*** (H. N. Atsız, BD 57).

*hasta olurdu = **hastalanırdı***

iii. *Dikkati çekmeden düşman zırlılarının arasından geçip Karadeniz'e çıkmaya çalışacak, devriye gezen Yunan savaş gemilerine yakalanmazsa, ertesi gün İnebolu'da olacaktır.* (T. Özakman, ŞÇT 78).

olacaktı = bulunacaktı

iv. *İnce Memed sözünü biri açacak diye umutlara düşüyor.* (Y. Kemal, İM-3 41).

umutlara düşüyor = umutlanıyor

v. *Sonra da birden pişman oldu Topal için böyle düşündüğüne.* (Y. Kemal, İM-3 16).

pişman oldu = üzüldü

Sonuç

1. Türkçede morfolojik yöntemle oluşturulan dönüşlü çatıların, eylemin kök ya da gövdelerine aslen dönüşlülük yapan $-(I^4)n-$ biçimbirimini ya da sonu ünlüyle veya (l) ünsüzüyle biten kök veya gövdelere getirilen ve aslen edilgenlik yapan $-(I^4)l-$ biçimbirimini almasının yanı sıra aslen işteşlik yapmasına karşın Türkiye Türkçesinde pek çok örnekte dönüşlülük işleviyle karşımıza çıkan $-(I^4)ş-$ biçimbiriminin de morfolojik yöntemle oluşturulan dönüşlü çatıların bir işaretleyicisi olabileceği dikkate alınmalıdır.
2. Dönüşlü çatılı fiillerde eylemi gerçekleştirenin ve aynı zamandan eylemden etkilenen olması ve işin özne tarafından kendi kendine yapılması durumu, morfolojik olarak yalnızca $-(I^4)n-$, $-(I^4)l-$ ve $-(I^4)ş-$ biçimbirimleri ile değil, $-(\emptyset)-$ biçimbirimi ile de sağlanmaktadır. Yükleme dönüşlü çatı konumuna getiren diğer biçimbirimlerden farklı olarak $-(\emptyset)-$ biçimbirimle oluşturulan morfolojik yöntemli dönüşlülüklerde eylemin geçişsiz konuma geçme zarureti yoktur. $-\emptyset-$ biçimbirimin, fiilin geçişlilik geçişsizliğine bir etkisi söz konusu değildir. Dolayısıyla bir fiil dönüşlü yapılacağı zaman bu fiilin geçişsiz konuma gelme mecburiyeti yoktur. Morfolojik dönüşlülük, yalnızca geçişsiz eylemlerde değil aynı zamanda geçişli eylemlerde de sağlanabilir.
3. Türkiye Türkçesinde dönüşlü çatı; yüklem kök veya gövdesine eklenen biçimbirimlerle *morfolojik* yöntemle kurulurken, yüklemde herhangi bir işaretleyici olmaksızın sözdizimine eklenen bir çatı işaretleyicisi vasıtasıyla *sentaktik*, cümlede somut bir işaretleyici olmadan yüklem mantıksal yapıda işaretlenerek çözümlenmesiyle de *leksik* yöntemle kurulabilir.

İşaretler

- : Eylem kökü/tabani, eylem köküne gelen ek

=	: Eşitlik
D	: /d/, /t/ ünsüzlerini gösterir
I ⁴	: /ı/, /i/, /u/, /ü/ ünlülerini gösterir
Ø	: Sıfır biçimbirim

Taranan Eserlerin Kısaltmaları

BBAR	: Oğuz Atay, <i>Bir Bilim Adamının Romanı</i> , İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.
BD	: Hüseyin Nihal Atsız, <i>Bozkurtlar Diriliyor</i> , Baysan Basım Yayım, İstanbul, 1992.
DK	: Hüseyin Nihal Atsız, <i>Deli Kurt</i> , İrfan Yayıncılık, İstanbul, 2014.
FBRE	: Ahmet Mithat Efendi, <i>Felâton Bey ile Râkım Efendi</i> , Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2017.
İM-3	: Yaşar Kemal, <i>İnce Memed-3</i> , Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.
K	: Ayşe Kulin, <i>Köprü</i> , Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001.
KB	: Oğuz Atay, <i>Korkuyu Beklerken</i> , İletişim Yayınları, İstanbul, 2022.
RA	: Rıfat Ilgaz, <i>Rüşvetin Alamancası</i> , Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.
ŞÇT	: Turgut Özakman, <i>Şu Çılgın Türkler</i> , Bilgi Yayınevi, Ankara, 2015.
T	: Oğuz Atay, <i>Tutunamayanlar</i> , İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.
YFK	: Salâh Birsell, <i>Yalnızlığın Fırınlanmış Kokusu</i> , Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992.

Kaynaklar

- Banguoğlu, Tahsin (1998), *Türkçenin Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bilgin Muhittin (2006), *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bozkurt, Fuat (1995), *Türkiye Türkçesi*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Ergin, Muharrem (2009), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Ediskun Haydar (1996), *Yeni Türk Dilbilgisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hengirmen, Mehmet (2002), *Türkçe Temel Dilbilgisi*, 4. Baskı, Ankara: Engin Yayınları.
- Kononov, Andrey Nikolayeviç (1956), *Çağdaş Türk Edebi Dilinin Grameri* (Çev. Sabit Paylı), Moskova-Leningrad: Sovyet İlimler Akademisi Basımevi.

Korkmaz, Zeynep (1992), *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yücel, Bilal (1999), Çağdaş Türkiye Türkçesinde Fiil Çatıları, *Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı II*, 268-302.

Extended Abstract

Although the subject of verb form in Turkish has been included in traditional grammar books, graduate theses and academic studies, a detailed examination of the formation methods of the reflexive voice has not been included. In the study, while new findings were revealed in formations with morphological methods for reflexive voice, syntactic and lexical method formations were also mentioned, and thus the formation methods of reflexive voice in Turkey Turkish were determined.

In this article, the reflexive roof part of the thesis named “Verb voice in Turkish” is summarized. The reflexive voice has been examined morphologically, syntactically, and lexically, besides the $-(I^4)n-$, $-(I^4)l-$ morphemes in the reflexive voices formed by the morphological method, the rotational voicess with $-(I^4)\text{ş}-$ morphemes are explained. In addition, $-(\emptyset)-$ morphology was determined in morphological reflexivity. All structures are summarized in the article with examples by explaining the reflexive voice created by the Syntactic and Lexical methods.

Regarding the reflexive voices, for which various definitions and explanations have been made by the researchers, it is possible to define the type of action that the perpetrator directly or indirectly affects himself or herself from the action performed. In traditional grammar books, postgraduate theses, and academic research, reflexive voices formed by a morphological method in Turkey Turkish, the morphological unit $-(I^4)n-$, which is reflexive to the root or stem of the verb, or the root or stem ending with a vowel or (l) consonant and is originally It is stated that it takes the passive $-(I^4)l-$ morpheme and makes the verb intransitive.

- i. *Örpen'in hakkı tam Türk usulü olmuş, Çinlinin başı gövdesinden ayrılarak Börü'nün önüne kadar **yuvarlanmıştı**.* (H. N. Atsız, BD, 25).

Yuvarla-n-mıştı → Reflexive

Action Root: Transitive

Action Body: Intransitive

- ii. *Ellerini sıktım, bir müddet konuştuğundan sonra talebeler Mustafa'ya ve bana veda ettiler ve sınıflarını geçtikleri için teşekkür ederek **ayrıldılar**.* (O. Atay, BBAR, 102).

ayr-ı-l-dılar → Reflexive

Action Root: Transitive

Action Body: Intransitive

i. and ii. while the verbs in the examples are transitive in the root cause, they become intransitive by taking the causative morphemes $-(I^4)n-$, $-(I^4)l-$.

In Turkey Turkish, besides the reflexive voices formed with the $-(I^4)n-$, and $-(I^4)l-$ morphemes, the examples of the reflexive structures formed with the $-(I^4)\xi-$ the morpheme, which is collaborative, are also encountered quite frequently. The morpheme in question also makes transitive verbs intransitive.

i. *Nereye asıldıkları belli olmayan elbiselerin ve kumaşların arasına sıkıştı*; (O. Atay, KB, 13).

sık-ı-ş-tı → Reflexive

Action Root: Transitive

Action Body: Intransitive

In the reflexive voice formed by the morphological method in Turkey Turkish, the morphemes $-(I^4)n-$, $-(I^4)l-$ and $-(I^4)\xi-$ become intransitive when it comes to transitive verbs. In addition, the sword is in the position of performing the action and being affected by the action at the same time. The work done is done by itself. In Turkey Turkish, this function is also provided with the $-(\emptyset)-$ morpheme. Contrary to other morphemes expressing reflexivity, there is no necessity for the verb to be intransitive in the morphological method of reflexivity formed with the $-(\emptyset)-$ morpheme.

i. *Yola çıkmadan bir gün önce formaları giydik*. (R. Ilgaz, RA, 63).

giy-∅-dik → Reflexive

giydik = giydindik

Action Root: Transitive

Action Body: Transitive

ii. *Çayımı içtikten sonra biraz sakinledi Vali*. (A. Kulin, K, 57).

sakinle-∅-di → Reflexive

sakinledi = sakinleşti

Action Root: Intransitive

Action Body: Intransitive

On the other hand, in syntactically constructed voices, there is no marker in the predicate, while the shifting voice marker appears only in the syntax. In the method in question, the voice change is provided by a voice marker added to the syntax, while there is no morphological marker in the predicate. Reflexivity is provided only by derivatives of the reflexive pronoun in the syntax of the sentence.

i. *Birden **kendini** yere serdi.* “*Birden yere **serildi.***”

ii. *Biz bir şey demeden olaya **kendi** girdi.* “*Biz bir şey demeden olaya **girişti.***”

In lexical structured roofs, although there is no marker in the surface structure, it can be resolved which roof the predicate marks in the logical structure. The difference between this method from the other two methods is that there is no concrete marker in the sentence. There is a logical analysis of the roofs created by the Lexical method.

The reflexive roofs created by the lexical method, unlike other methods, do not contain a concrete marker in the surface structure of the sentence. Reflexivity is resolved by the logical signification of the predicate.

i. *Şehit yüzbaşının ve şehit oldukları anlaşılan erlerin düşman içinde kaldığını öğrenen*
3. *Süvari Alayı Komutanı Yarbay Ferit **kahroldu.*** (T. Özakman, ŞÇT 634).

*kahroldu = **kahırlandı***

ii. *Güreşmezse **hasta olurdu.*** (H. N. Atsız, BD 57).

*hasta oldurdu = **hastalanırdı***

The fact that reflexive voices formed by the morphological method in Turkish take the morpheme $-(I^A)n-$, which is essentially reflexive to the root or stem of the verb, or the morpheme $-(I^A)l-$, which is brought to the root or stem ending in a vowel or a consonant (l) and is essentially passive. In addition, it should be taken into account that the morpheme $-(I^A)\xi-$, which appears in many examples in Turkey Turkish with a reflexive function despite its originality, can be a marker of reflexive voices formed by the morphological method.

In reflexive verbs, the fact that the performer is affected by the action at the same time and the work is done by the subject himself, morphologically not only with the $-(I^A)n-$, $-(I^A)l-$ and $-(I^A)\xi-$ morphological units, $-(\emptyset)-$ but also it is provided with morpheme. Unlike other morphemes that make the verb reflexive, there is no need for the verb to be intransitive in reflexive morphological forms formed with the $-(\emptyset)-$ morpheme. The $-(\emptyset)-$ morpheme does not affect the transitive intransitiveness of the verb. Therefore, when a verb is reflexive, it does not have to

be intransitive. Morphological reflexivity can be achieved in both intransitive and transitive verbs.

Reflexive voice in Turkey Turkish; while it can be established with the morphological method with the morphological units added to the root or body of the predicate, syntactic can be established by employing a voice marker added to the syntax without any marker in the predicate, and with the lexical method by marking the predicate in the logical structure without a concrete marker in the sentence.